

En el-ledning vid Tova, Ripsa

Särskild utredning

Ripsa-Edeby 2:6
Ripsa socken
Nyköpings kommun
Södermanland

Jan Äblström

En el-ledning vid Tova, Ripsa

Särskild utredning

Ripsa-Edeby 2:6
Ripsa socken
Nyköpings kommun
Södermanland

Jan Ählström

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2011

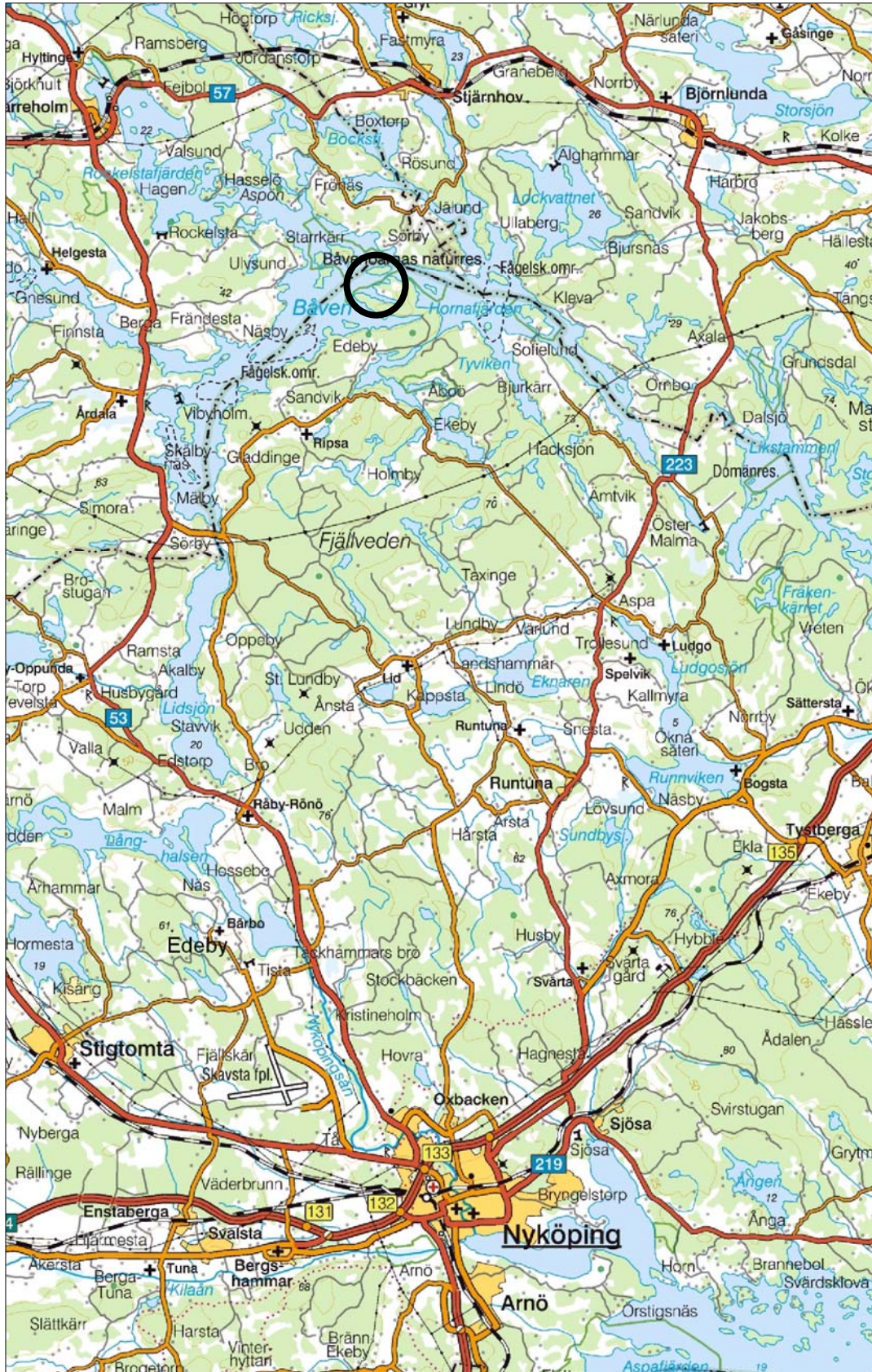
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISBN: 978-91-7453-094-0

Tryck: Just Nu, Västerås 2011.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	5
Målsättning och metod	7
Topografi och fornlämningsmiljö	7
Utredningsresultat	8
Referenser.....	10
Tekniska och administrativa uppgifter	10
BILAGOR	11
Bilaga 1. Schakttabell.....	11
Bilaga 2. Anläggningstabell.....	11
Bilaga 3. Objekt.....	11

Figur 1. Utredningsplatsens läge, markerat med en ring. Utdrag ur digitala Översiktskartan. Skala 1:200 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har utfört en särskild arkeologisk utredning med anledning av den planerade förläggningen av en elledning vid Tova nordöst om Ripsa.

Utredningsområdet omfattar två alternativa sträckor för ledningen och två alternativa placeringar för en transformatorstation, totalt omfattades 420 löpmetrar.

Utredningen syftade till att klargöra om det finns fornlämningar och kulturlämningar inom utredningsområdet. Resultatet från utredningen ska utgöra underlag för länsstyrelsens vidare hantering av ärendet.

Utredningsarbetet omfattade:

- En kart- och arkivstudie varvid FMIS, Ortnamnsregistret och historiska kartor har studerats med syfte att belysa landskaps- och bebyggelseutvecklingen.
- Fältinventering varvid synliga husgrunder karterades och lägen där det bedömdes kunna finnas fornlämning som inte är synlig ovan mark pekades ut.
- Sökschaktning inom de utpekade lägena samt inom Tova bytomt

Kart- och arkivstudien visar att det finns 1400-talsbelägg för namnet Tova och att platsen är namngiven på en karta över Ripsa socken från 1677.

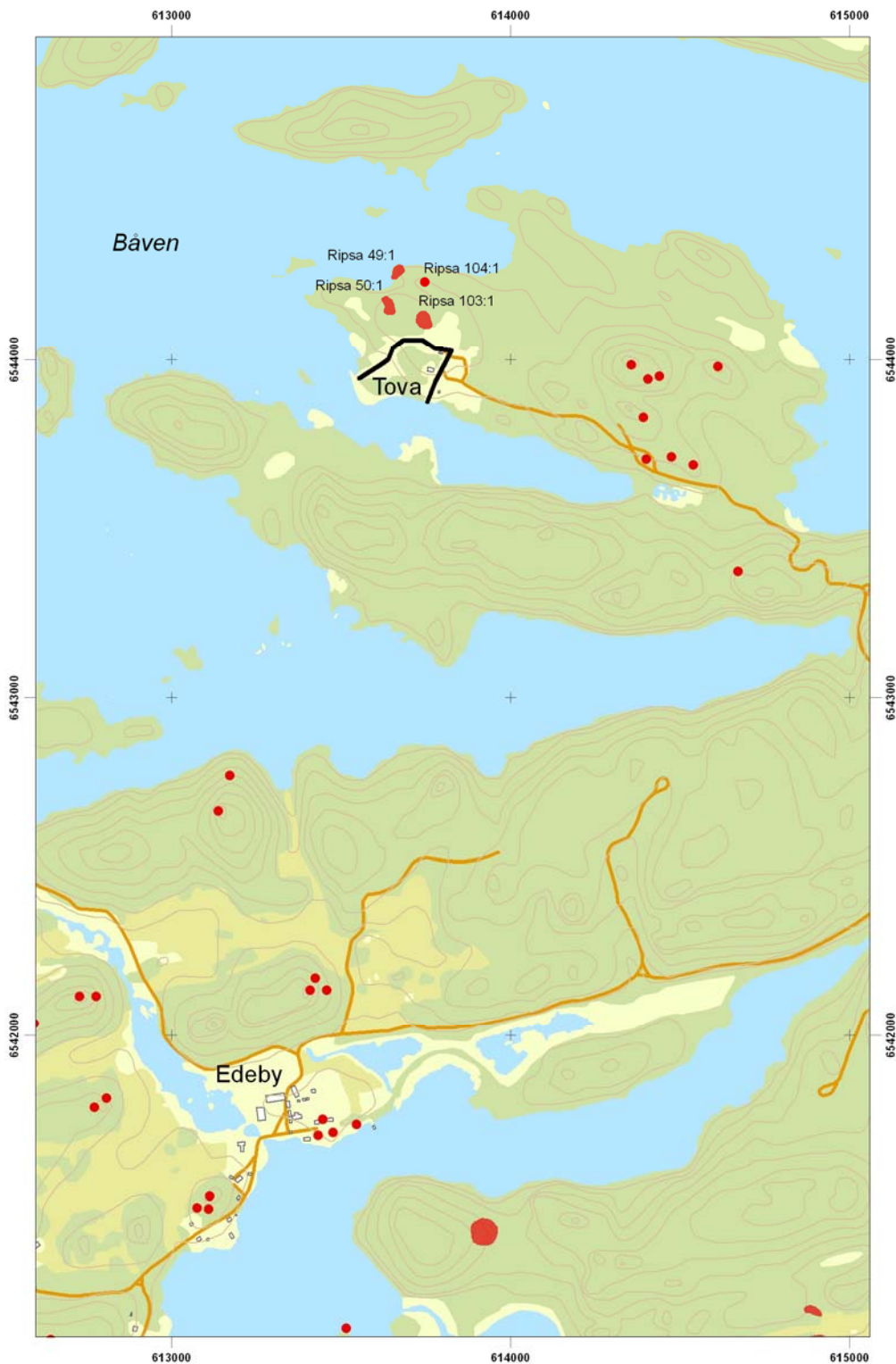
Vid inventeringen registrerades Tova bytomt baserat på en avmätning av byn från 1860 och synliga husgrunder karterades. Två platser som kunde hysa förhistoriska boplatser utpekades.

Det grävdes sökschakt inom boplatzlägena och bytomten varvid det påträffades två härdar samt delar av två stenhusgrunder och kulturlager. Rödgoods daterar husgrunderna till 1600–1700-tal.

Inledning

Vattenfall Eldistribution AB har för avsikt att ansluta Tova, som ligger nordöst om Ripsa, till elnätet varför en jordledning skall förläggas. Jordledningen är tänkt att löpa från sjön Båvens strandkant och upp till befintlig bebyggelse där en transformatorstation skall uppföras. Det finns två alternativ för jordledningen och två alternativa placeringar för transformatorstationen. På direktval av länsstyrelsen tilldelades Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) uppdraget att utföra en särskild utredning. KM upprättade en undersökningsplan. Den 20 april fattade länsstyrelsen beslut om utredningen utifrån undersökningsplanen enligt 2 kap 11§ KML (dnr 431-00144-2011). ABEKA, vilka arbetar på uppdrag av Vattenfall Eldistribution AB, var uppdragsgivare och bekostade utredningen. Jonas Ros var projektledare men fältarbetet utfördes av Jan Ählström som har sammanställt rapporten. Fältarbetet utfördes under två dagar i juni 2011.

Utredningsområdet utgörs av en tio meter bred korridor som motsvarar ledningens båda alternativa sträckningar. Totalt omfattas 420 löpmeter. Inför fältarbetet hade ledningssträckorna blivit markerade med stakkäppar i terrängen. De markerade sträckorna överensstämde inte helt med de som angivits i länsstyrelsens kravspecifikation. *Alternativ 1* hade flyttats i östlig riktning och den västra delen av *Alternativ 2* hade fått en nordligare dragning. Schaktningen följde de sträckor som markerats i terrängen.

Figur 2. Ledningsträckan markerade med en svart linje. Kända fornlämningar är markerade med rött, de omnämnda är numrerade. Utsnitt ur digitala Fastighetskartan. Skala 1:20 000.

Målsättning och metod

Utredningen syftade till att klargöra om det finns fornlämningar och kulturlämningar inom utredningsområdet. Resultatet från utredningen ska utgöra underlag för länsstyrelsens vidare hantering av ärendet.

Utredningsarbetet omfattade:

- En kart- och arkivstudie varvid FMIS, Ortnamnsregistret och historiska kartor (en avmätning av Ripsa socken där Tova är markerat, en Gränsbestämning från 1860 där bebyggelsen är karterad, Häradsekonomen samt den ekonomiska kartan från 1958) har studerats med syfte att belysa landskaps- och bebyggelseutvecklingen. Kartorna publiceras inte.
- Fältinventering varvid synliga husgrunder karterades och lägen där det bedömdes kunna finnas fornlämning som inte är synlig ovan mark pekades ut (primärt boplatzlämningar av brons- eller järnålderskaraktär).
- Sökschaktning inom de utpekade lägena samt inom Tova gamla bytomt

Inom de berörda delarna av de utpekade potentiella boplatzlägena och Tova gamla bytomt upptogs skopbreda schakt (1,6 meter breda). De boplatzanläggningar som framkom undersöktes för att fastställa status, övriga anläggningar grovrensades. Fyndförekomst noterades. Det insamlades kol ur boplatzanläggningarna för att möjliggöra datering genom kol 14-analys.

Plandokumentation av påträffade lämningar och schakt utfördes med GPS och lämningarna och schakten beskrevs.

Resultatet är inrapporterat till FMIS.

Topografi och fornlämningsmiljö

Området är kraftigt kuperat, utredningen berör öppen mark som på tre håll är omgiven av skogsmark. Den befintliga bebyggelsen ligger i krönläge, med berg i dagen, från vilket marken sluttar kraftigt ner mot sjön Båven.

1860 års karta visar en omfattande bebyggelse som enligt de efterföljande kartorna blir mindre omfattande. Kartstudien visar också att uppodlingsgraden var högre på de äldsta kartorna än på de yngre.

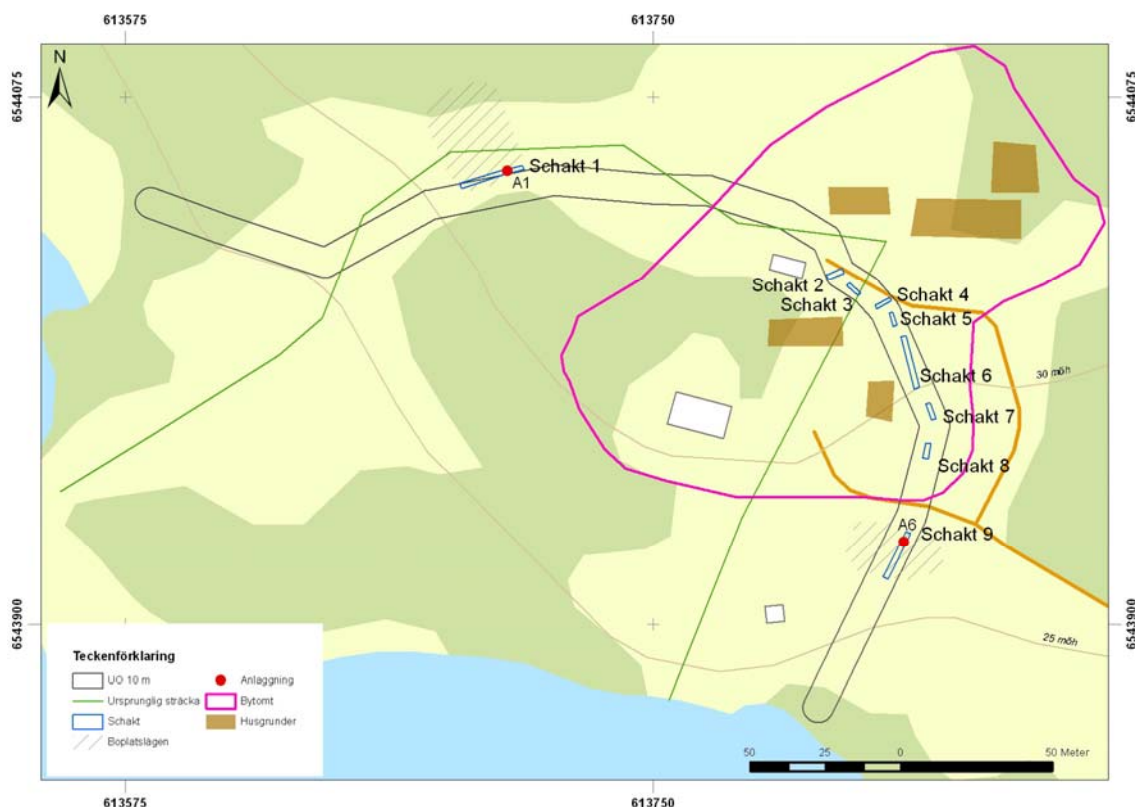
Enligt Ortnamnsregistret omnämns Tova i skrift första gången 1410 då det skrivs *toffna* och texten omnämner en Martins Karlsson. Troligen avses Tova gård (SD:1240).

Landskapet vid Tova är rikt på fornlämningar från brons-/järnåldern, såsom ett flertal gravfält samt ensamliggande gravar i form av rösen och stensättningar. I skogen alldeles norr om den gamla bytomten återfinns inte mindre än tre gravfält. Ripsa 49:1 som består av en hög och sex runda stensättningar, Ripsa 50:1 som består av 2 högar och åtta runda stensättningar samt Ripsa 103:1 vilket utgörs av åtta runda stensättningar. Därutöver finns en osäker stensättning (Ripsa 104:1).

Utredningsresultat

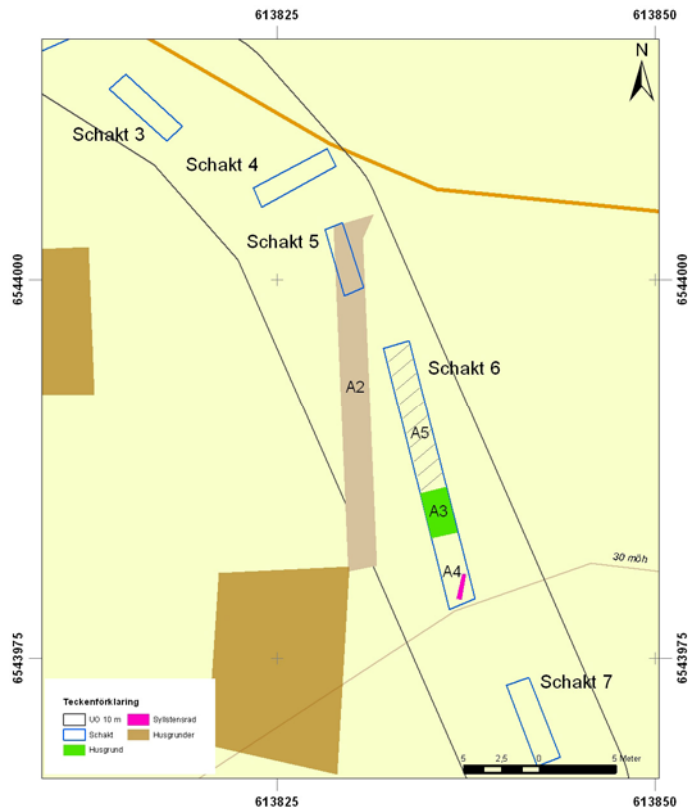
Vid inventeringen karterades synliga husgrunder och två höglänta, plåtåliknande, ytor utpekades som potentiella boplatzlågen, en per sträcka. Byns utbredning enligt 1860 års karta har legat till grund för en registrering av Tova bytomt (se bilaga 3). De karterade husgrunderna kan identifieras på den häradsekonomiska kartan.

Inom de båda potentiella boplatserna grävdes ett schakt vardera (schakt 1 och 9) varvid botten av en härd (A1 och A6) per schakt och plats påträffades (se bilaga 1–2).

Figur 3. Schaktplan. Läget för de två boplatzanläggningarna är markerat med röda punkter och anläggningsnummer. Den registrerade bytomten är markerad med röd linje och de karterade husgrunderna är markerade med brunt. Utsnitt ur digitala Fastighetskartan. Skala 1:2 500.

Det upptogs schakt inom de delarna av den registrerade bytomten som berördes av ledningen (schakt 2–8). Partier av sträckan inom bytomten berörde mark som var sank, till följd av ett vattenförande vattenhål, och där grävdes inte några schakt. Resterande del av sträckan inom bytomten löpte mellan två områden med berg i dagen. Schakt 5 berörde en vägbank vilken visade sig vara anlagd över ett surhål varför den var uppbyggd av stora stenar och sprängsten. I schakt 6 framkom kulturlager och delar av två stenhusgrunder varav den ena i form av en stenpackning och den andra i form av en rad med små syllstenar (A3–5). I fyllningen över stenpackningen förekom rödgods, troligen från fat, med rödbrun glasyr och piplersdekor som kan dateras till 1600–1700-tal (muntlig uppgift Jonas Ros). Därutöver förekom fajansskärvor och smidda spikar (se bilaga 1–2).

Figur 4. Detalj över schakten inom bytomten och de lämningar som framkom där. Utsnitt ur digitala Fastighetskartan. Skala 1:500.

Utredningen kan belägga att det finns medeltida belägg för Tova och att det förekommer övertorvade husgrunder inom bytomten med datering till 1600–1700-tal. Att döma av de anläggningar som påträffades kan utredningsområdet beröra utkanten av ett förhistoriskt boplatskomplex. Förekomsten av flera gravfält antyder att det kan finnas lämningar efter förhistorisk bosättning i området.

Både bytomten och boplatsanläggningarna är bedömda som fasta fornlämningar.

Referenser

Ekonomiska kartan 1958, blad Edeby

Geometrisk avmätning, Ripsa socken, 1677, LMV akt C13:10–11

Gränsbestämning, Tova, 1860, LMV akt 04-rip-23

Häradsekonomen 1897–1901, blad Vibyholm

Muntlig uppgift Jonas Ros

Uppgifter ur FMIS

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM projekt nr:</i>	KM11041
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-00144-2011, 2011-04-20
<i>Undersökningsperiod:</i>	21–22 juni 2011
<i>Arkeologtimmar:</i>	16 timmar
<i>Maskintimmar:</i>	16 timmar
<i>Exploateringsyta:</i>	420 löpmeter
<i>Personal:</i>	Jan Ählström
<i>Underkonsulter:</i>	OK-hyrbilar, Åkersnäs gräv
<i>Belägenhet:</i>	Tova, Ripsa-Edeby 2:6, Ripsa socken, Nyköpings kommun, Södermanland, Södermanlands län.
<i>Ekonomisk karta:</i>	9H 8d NÖ, 9H 9d SÖ
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X6544041,684 Y613579,343–X6543867,736 Y613803,200
<i>Höjdsystem:</i>	Rh 70
<i>Inmätningssystem:</i>	GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	26 digitala fotografier som förvaras hos KM
<i>Fynd:</i>	-

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Topografiskt läge	Djup, m	Anläggningar	Anmärkning	Underlag
1	Höglänt, plataliknande gräsmark	0,4–0,5	A1	-	Silt
2	Gräsmark i krönläge	0,3	-	-	Silt
3	Gräsmark i krönläge	0,1–0,2	-	-	Berg i dagen i SV och silt
4	Gräsmark i krönläge	0,1–0,3	-	Stora stenar i N delen	Silt
5	Gräsmark i krönläge	0,8	A2	Sprängstenar, stenar, grus och tegel. I sur svacka.	Lera
6	Gräsmark i krönläge	0,2–0,4	A3–5	-	Silt
7	Gräsmark i krönläge	0,2–0,4	-	Enstaka stenar	Berg i dagen i N och lera
8	Gräsmark i krönläge	0,4–0,5	-	-	Berg i dagen i NO och lera
9	Platå i sluttande gräsmark	0,4–0,5	A6	-	Lera

Bilaga 2. Anläggningstabell

Id	Schakt	Typ	Storlek, m	Djup
1	1	Härd	0,3	0,01
2	5	Vägbank	23x2,1	-
3	6	Stenpackning	3 x1,5	-
4	6	Syllstensrad	1,7x0,3	-
5	6	Kulturlager	Gråsvart silt med förekomst av tegel	0,1
6	9	Rödbränd yta	0,8x0,3	0,15

Bilaga 3. Objekt

Objekt A Bytomt

Beskrivning: Bytomt, ca 180x125 m stor (NÖ–SV), bestående av 1 grund efter boningshus, 3 uthusgrunder, 1 källargrund och ett flertal otydliga husgrunder. I områdets SV del finns 1 intakt boningshus och 1 uthus. Grunden efter boningshus, belägen i mellersta delen, är ca 22x11 m och har 2 spisrösen, 9x5 resp. 2 m diameter och 0,2–0,5 m.ö.h. Uthusgrunderna är 12-30x5-20 m stor (Ö–V eller N-S). 2 har skullbroar vid kortsidorna. Källargrunden är ca 10x10 m (N–S).

Terräng: Krön och sluttningar, i huvudsak åt SV av moränrygg med fläckvis berg i dagen. Tomtmark och f.d. tomtmark som nu är betesmark.

Höjd över havet: 25–35 m.

Status: Fast fornlämning.

Objekt B Boplatsläge

Beskrivning: Boplatsläge, ca 40x25 m (NNV-SSÖ), i skyddat läge mellan bergsryggar i N och S.

Terräng: SV-sluttande sedimentmark. F.d. åker, nu betad.

Höjd över havet: 30-35 m.

Status: Fast fornlämning.

Objekt C Boplatsläge

Beskrivning: Boplatsläge, ca 30x20 m (Ö-V). Osäker utbredning i lerblandad jord.

Terräng: SV-sluttande sedimentmark. F.d. åkermark, nu betad.

Höjd över havet: 25-35 m.

Status: Fast fornlämning.